

А. ШІМІНА

доктор філософських наук, професор

ЗВЕДЕННЯ В ЕСТЕТИЧНУ РЕАЛЬНІСТЬ

Естетична реальність — це реальність особливого роду, що не збігається з об'єктивно існуючою реальністю, з безпосередньою даністю життя. Світ поезії С. Єсеніна, здавалося б, виріс з простих умов сільського побуту, із вражень від непомітної природи рязанщини, але усім знайома проза життя була піднята ним до небувалих висот поезії, оголила пронизану ліричністю сховану свою душу, так що і просте мукання теляти, виявляється, може викликати ніжні і теплі почуття. Факти подібного роду доводять, що естетична реальність твориться самою людиною, виявляючи собою сплав видимого і невидимого, чуттєво-даного й особливого типу надчуттєвого, яке необхідно віднести до сфери олюдненої за законами культури душі.

Історія розвитку людської культури доводить, що люди за всіх часів мали потребу в створенні естетичної реальності, котра не була простим двійником їхнього повсякденного життя. Ця реальність діялася за іншим законами в порівнянні з обтяженою турботами і нестатками практичною реальністю. Тут у небувалій мірі розширювався простір свободи. У світі, породженому естетичною діяльністю, ситуації, долі героїв можна було довести до граничного стану, коли оголюється їхній глибинний зміст, що вислизає від людського погляду в штовханині повсякденних справ. У такі граничні ситуації ставить персоналії своїх романів Ф. М. Достоевський і тим самим художніми засобами досліджує діалектику їхнього духовно-щиросердечного світу. Скорбота, відбита Мікельанджело в його дивному творі «П'єта», — це не просто скорбота за вмираючим сином, це граничне вираження материнського горя. Невипадково дана композиція та її зміст у головних своїх рисах відтворена в скульптурній групі на Мамаєвському кургані.

Естетична реальність — це світ ідеального, створення якого найменше підкоряється людським примхам та примхливій індиві-

дуальності. При усій свободі людської фантазії такий світ включає в себе соціально значуще й універсальне. Естетично розвинена людина вміє бачити світ очима інших людей, думкою уявити себе на місці іншої людини, відчути біль і переживання інших людей. Одна справа — чути митецькі трелі солов'я в лісі, інша — слухати «Солов'я» Аляб'єва. Ми бачимо море очима Айвазовського, побачивши вітрильника мимоволі слідом за Лермонтовим повторюємо: «Біліє вітрило самотній у тумані моря блакитному». Звуки музики Римського-Корсакова дозволяють нам чути то плавний рух морської води, то його бурхливі хвилі.

Мистецтво і створений ним естетичний світ розширюють границі людського буття, включають індивід у світ почуттів, переживань і станів інших людей, насичують його досвідом людей, що жили та вирішували свої життєсміслові проблеми в інші епохи. Особистий досвід власних переживань і міркувань замикає індивід границями його індивідуального буття і супроводжують траєкторію його життєвого шляху. Але, занурюючись у світ естетичної реальності, ми збагачуємося досвідом багатьох поколінь, що жили до нас, і життєвим досвідом нині живучих. Якщо наука, за висловом О. С. Пушкіна, скорочує досвід швидкоплинного життя, то мистецтво розширює його.

Часопросторові форми людського буття в естетичному світі є змістовно іншими в порівнянні зі світом фізичних реалій і матеріальних процесів. Якщо, в силу його нескоримої мінливості, в матеріальному світі не можна зупинити мить, то мистецтво здатне зупинити, увічнити «прекрасну мить», запам'ятавши ціннісно-вічне. Мить тому і прекрасна, що вона містить у собі не скороминушість, що вислизає, а прекрасне у платонівському сенсі — в сенсі універсально-всезагального. Без своєї серцевини, без художнього буття всезагального, мистецтво не є мистецтвом, воно утрачає своє сутнісне значення. Знаходячи повнокровне життя в унікальних і неповторних «одиночностях», завдяки утриманню універсального та всезагального принципу останніх, мистецтво забезпечує значеннєву наповненість естетичних явищ. Без універсального, що пронизує собою унікальне, немає мистецтва. Є примха, сваволя, самовираження художників і діячів мистецтва, є самореклама, але немає власне мистецтва, створення естетичної реальності. Вироби-одноденки, що не містять естетично схопленого універсального, не вводять людину у світ вічного та прекрасного, не піднімають над буденною повсякденністю, не створюють зв'язок часів і поколінь. Ще І. Кант помітив

відмінність всезагального в проявах реального буття, в сфері науки й у мистецтві. Якщо наука задовольняється виявленням всезагального в чистому вигляді, а наукова думка рухається в напрямку від одиничного до загального, то в естетичній діяльності напрям творчості має протилежний вектор: від загального до одиничного. Загальне тут приховано, воно «проступає» як ідеальний зміст живої, неповторної одиничності. Загальне «б'ється» (рос.) у мистецтві у всій естетичній реальності, у її цілісності, що породжує зміст, а не в окремих її фрагментах і деталях. Звідси розбіжність значеннєвого змісту естетичного і феномену «красивості». На відміну від краси, «красивість» орієнтується на зовнішню привабливість, на антураж, на те, що засліплює і «упадає в око», та обмежується ними. Краса — це атрибут естетичної реальності, світ ідеального, що містить в собі сутнісно-всезагальне. Платоновське трактування краси ближче усього до збагнення її сутності. Феномен краси кардинально відмінний від помітної «красивості». У силу своєї ідеальної природи він містить в собі загальнолюдське, соціально значуще і тому має неминущу цінність. Атрибутом краси і приналежністю до світу естетичного володіють і огидні персонажі та образи естетичної реальності: відразливий образ Іудушки Головлєва, і картина Верещагіна «Апофеоз війни», і інші явища подібного типу. Лики краси, її формоутворення різноманітні і варіюються від дивовижно потворного до невичерпано прекрасного.

Створення естетичної реальності, відмінної від побутового реального життя, забезпечується здатністю родової людини до продуктивної уяви. Така здатність є унікальною спроможністю людини як соціокультурної істоти. В порівнянні з усіма іншими формами людської діяльності мистецтво демонструє вищий ступінь розвитку такої спроможності. При цьому важливою є наступна обставина: будучи продуктом діяльності уяви, мистецтво продукує цю творчу здатність у слухачах, читачах, глядачах. І тільки в просторі зустрічі розвиненої спроможності творчого уявлення митців і такої ж спроможності, що формується у тих, що розпредметнюють у власному становленні та культурі мистецтво, воно може існувати.